

INTEGRATION ELLER ASSIMILATION?

EN UTVÄRDERING AV SVENSK
INTEGRATIONSDEBATT

Andreas Johansson Heinö

2011-01-11

TIMBRO

Andreas Johansson Heinö är statsvetare vid Göteborgs universitet. Han disputerade på avhandlingen *Hur mycket mångfald tål demokratin? Demokratiska dilemman i ett mångkulturellt Sverige* (Gleerups förlag).

© Författaren och Timbro 2011

ISBN 91-7566-796-6

www.timbro.se

info@timbro.se

[<www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667966&flik=4>](http://www.timbro.se/innehall/?isbn=9175667966&flik=4)

INNEHÅLL

FÖRORD	5
1. SYFTE	8
2. INTE BARA I SVERIGE	10
3. BAKGRUND: IDÉER I SVENSK INTEGRATIONSPOLITIK.....	12
4. INTEGRATION OCH ASSIMILATION.....	17
4.1 STORBRITANNIEN	17
4.2 TYSKLAND	19
4.3 FRANKRIKE.....	21
4.4 EUROPEISKA INTEGRATIONSIDEAL I AMERIKANSKT PERSPEKTIV	23
5. INTEGRATION OCH JÄMLIKHET	27
6. INTEGRATION OCH NATIONELL IDENTITET	33
6.1 NATIONELL IDENTITET I SVERIGE	34
6.2 ÄR IDENTITET ETT HINDER ELLER EN FÖRUTSÄTTNING FÖR INTEGRATION	37
7. SLUTSATSER.....	41
8. LITTERATUR.....	44

FÖRORD

Få politiska frågor står så högt på den politiska agendan 2011 som integrationen. Den fråga som länge mest lockade debattörer specialintresserade av invandrings- och integrationspolitik är nu en av de allra största.

Det finns många orsaker till det. Det politiska etablissemang har häpnadsväckande länge tigit still medan utanförskapet för stora invandrargrupper cementerats, men till slut blir situationen ohållbar och måste diskuteras.

Sannolikt påskyndades detta uppvaknande av två dramatiska händelser under slutet av 2010 – Sverigedemokraternas intåg i riksdagen och självmordsbombningen i Stockholms city mitt i julhandeln.

När integrationsdebatten växer i styrka blir det också tydligt hur yrvakna många av oss är inför dessa frågeställningar. Många av de grundläggande frågorna är ännu obesvarade. Är den förda politikens mål de rätta? Hur effektiv är vår nuvarande integrationspolitik? Hur har andra länder mött de problem vi brottas med? Hur framgångsrik kan politiken realistiskt sett bli?

Förvirringen är påtaglig. I grunden mycket olika grupper människor med invandrabakgrund klumpas ihop i generaliserande resonemang om ”dålig integration”, när en vettvilling skjuter ner oskyldiga Malmöbor på öppen gata betraktas det som ett ”integrationsproblem” bara för att offren har utländsk bakgrund.

Och när den första självmordsbombningen på svensk mark drabbar oss, spekuleras det vilt om misslyckad integration i storstädernas förorter som orsaken – trots att självmordsbombaren från Tranås på många sätt förefaller ha varit påfallande väl integrerad. På samma sätt som många av hans föregångare i t ex Storbritannien.

Integrationen är ett av Timbros mest prioriterade områden framöver, här tror vi att det finns mycket att göra. En hel del diskussion återstår innan integrationsdebatten är lika mogen som andra politiska debatter i Sverige.

En av de första paradoxer vi vill ge oss i kast med är det faktum att samtidigt som integrationen är frågan på allas läppar, så är det märkbart diffust vad vi egentligen menar när vi säger "integration". Vad betyder begreppet? Hur förhåller det sig till begreppet assimilation? Eller till andra relevanta begrepp i sammanhanget, som jämlikhet och identitet?

Andreas Johansson Heinö – statsvetare vid Göteborgs universitet och en av vårt lands mest namnkunniga integrationsforskare – går i denna rapport tillbaka till dessa grundfrågor.

Han skärskådar den utgångspunkt vi i Sverige valt för politiken, ställer den mot erfarenheter från andra länder och bidrar med en uppfriskande konkretion och klarhet på ett område som annars ofta präglas av begreppsförvirring, revirstrider och ideologiska skygglappar.

Johansson Heinös perspektiv är mycket brett och han har lång erfarenhet av detta komplicerade område, men vi tror förstås ändå inte att frågan härmed ska vara utredd. Däremot är det vår förhoppning att denna genomgång ska kunna bidra till en mer sansad och greppbar debatt om svensk integrationspolitik. För det behövs verkligen.

Markus Uvell

VD Timbro

1. SYFTE

Utgångspunkten för den här rapporten är att det är problematiskt att ett så centralt politikområde som integrationspolitikens kännetecknas av så mycket begreppslig förvirring och en så stor otydlighet vad gäller skillnaderna mellan de politiska alternativen.

Syftet med rapporten är att bidra till ökad klarhet i integrationsdebatten. Vad menar vi, egentligen, med integration? Vilka olika bilder av integration finns i den politiska debatten? Vilka är de avgörande skillnaderna mellan de olika synsätten?

Jag relaterar integrationsbegreppet till tre andra närliggande begrepp: assimilation, jämlikhet och identitet. Avsikten är att härigenom också synliggöra de viktigaste ideologiska skiljelinjerna. Den poäng jag kommer att göra är att vi behöver prata mer om assimilation, jämlikhet och identitet och mindre om integration.

Fokus är på den svenska debatten men för att få nödvändigt perspektiv på denna görs även jämförelser med debatter i andra länder, i första hand Storbritannien, Tyskland och Frankrike.

2. INTE BARA I SVERIGE

Integrationsfrågorna finns numera överallt. De diskuteras i så gott som varje europeiskt land och behandlas i en stor mängd forskning. Men även om problemställningarna är likartade är debatterna nationellt präglade och de politiska vägvalen distinkta för varje land. Faktum är att vår närmaste omvärld erbjuder en stor variation av integrationspolitiska modeller och synsätt på de utmaningar som i stor utsträckning är gemensamma för alla de stora invandrarländerna i Västeuropa, Sverige inkluderat.

På 1970-talet utformades den svenska invandringspolitiken med tydlig inspiration från andra länder, i synnerhet Kanada. 2000-talets internationella utblick är dock mer begränsad och når sällan längre än till Danmark. Goda förutsättningar för komparativ forskning utnyttjas sällan och andra länders integrationspolitik blir något att förfäras över och markera avstånd emot, snarare än att dra lärdom av. Att vi ska "akta oss så att det inte blir lika illa här som där" är en ofta upprepad besvärjelse.

Det är sant att Sverige avviker på ett antal områden – den omsvängning mot ökad assimilation som kännetecknat flertalet västeuropeiska länder det senaste decenniet finns exempelvis inte i Sverige. En del av det som är avvikande kan säkerligen vara värt att försvara, annat måhända inte.

Men det finns nackdelar med det snäva inhemska perspektivet: uppfattningar som utgör mittfåran i andra länder avfärdas i svensk debatt som extremism. Exempelvis är Sverige på väg att bli det enda land i Europa som inte villkorar medborgarskap med språkkunskaper: en fullt rimlig hållning förvisso, men knappast den enda förnuftiga. Det kan också tyckas lite udda när de som säger sig förespråka mångfald och kritisera nationalism och inskränkthet samtidigt avfärdar allt som faller utanför den svenska normen som extremism. Bilden av omvärldens obegriplighet hänger i sin tur ihop med de mediala villkor enligt vilka endast spektakulära uttalanden från extremister tränger igenom mediebruset: vi får höra om Geert Wilders, Nick Griffin och Jean-Marie Le Pen, men mer sällan refereras de betydligt mer spänstiga och sakliga integrationsdebatter som också förs.¹

¹ Ett exempel är de senaste årens brittiska debatt om multikulturalism, där bland andra tidskriften Prospect Magazines chefredaktör David Goodhart har varit drivande (se t ex Goodharts artikel "Too Diverse" i Prospect Magazine, september 2004), som inte alls har refererats i svensk media. Undantaget Expressens kultursida

Min utgångspunkt är att de debatter om integrations- och invandringsfrågor som nu pågår över hela Europa är både önskvärda och oundvikliga. Jag menar att dessa debatter i grunden refererar till reella problem, som hänger ihop med omfattande samhällsförändringar. Migrationsströmmar av den storleksordning vi har sett i Sverige och övriga Europa de senaste åren måste få stora konsekvenser och medföra omfattande påfrestningar för både individer och samhällen.

Men en sådan debatt får inte reduceras till en fråga om bra eller dåligt. Tonläget är ofta öronbedövande högt. Från ena kanten ropar de som varnar för en islamisering av Europa och ser en framtid styrd av sharialagar, från den andra kanten hörs varningarna om stöveltramp från dem som tror sig bevittna 1930-talets comeback. Saklig debatt förutsätter ett mildare tonläge och en större ödmjukhet inför de förändringar som de europeiska samhällena nu genomgår. Ökad mångfald innebär förvisso en utmaning för samhällets grundläggande institutioner, eftersom dessa har växt fram inom ramen för ett relativt homogent samhälle. Men av detta följer inte automatiskt att det är mångfalden och inte institutionerna som behöver förändras.

uppmärksammades inte heller den stora debatt om multikulturalism och islam i Europa som under vintern 2007 lockade flera av de mest framträdande europeiska intellektuella till den tyska nättidskriften signandsight.com.

3. BAKGRUND: IDÉER I SVENSK INTEGRATIONSPOLITIK

Även om intresset för erfarenheter från andra länder är begränsat i svensk debatt och forskning är intresset för Sverige jämförelsevis stort i internationell forskning. Sverige får där ofta representera den multikulturella modellen – i kontrast till tysk segregationspolitik, brittisk laissez-faire- och fransk assimilationspolitik.

Termen multikulturalism används ofta slarvigt, av såväl anhängare som motståndare. I vid mening handlar multikulturalism om ett ökat erkännande på flera nivåer i samhället – politiskt, ekonomiskt, kulturellt och socialt – av tidigare marginaliserade grupper i de västerländska staterna som tog fart vid mitten av 1960-talet. I den breda definitionen ingår såväl avskaffandet av diskriminerande lagstiftning (exempelvis segregationspolitiken i USA eller den svenska samepolitiken) som en ökad kulturell mångfald i populärkultur och reklam.

Med en smalare definition avgränsas multikulturalism till att handla om mer specifika politiska åtgärder – särslagstiftning, positiv särbehandling, erkännandepolitik – som endast ett mindre antal stater har ägnat sig åt. Det är också viktigt att påpeka att multikulturalismen, oavsett bred eller smal definition, är ett normativt begrepp som alltid relaterar till en idé om att bekräfta eller befästa olikheter i samhället. Detta till skillnad från ett deskriptivt begrepp som ”mångkulturellt samhälle” som endast beskriver ett samhälles mått av mångfald, utan att värdera den.

Att Sverige numera är ett mångkulturellt samhälle är därför helt självklart. Likaså att Sverige har tagit stora intryck av multikulturalismens idéer under de senaste decennierna och, som nog få andra länder, utvecklat en offentlig diskurs starkt präglad av multikulturalistiska ideal och med en nationell självbild som präglas av öppenhet, mångfald och tolerans. Men även med en smal definition är klassificeringen av Sverige som multikulturalistiskt rimlig, givet det vägval som gjordes i början av 1970-talet², enligt vilket invandrarnas frihet att själva välja i vilken utsträckning de ville integreras i samhället kombinerades med ett omfattande offentligt stöd till invandrargrupper

² Regeringen (1975)

(hemspråksundervisning, stöd till kulturella verksamheter på andra språk än svenska, kommunal rösträtt för icke-medborgare et cetera).

Men klassificeringen är samtidigt tveksam. Trots att motsatsen ofta hävdas är svensk politik i grunden universalistisk. Jämfört med exempelvis USA, Storbritannien eller de nya demokratierna i Central- och Östeuropa erbjuder den svenska staten mycket få undantag eller sär rättigheter för minoriteter. De fem erkända nationella minoriteterna har vissa lagstadgade skydd beträffande språk och det finns en särskild politik för den enda ursprungsbefolkningen i Sverige, samerna, som bland annat inbegriper det rådgivande organet Sametinget till vilket endast ett fåtal svenska medborgare har rösträtt.

Men detta är en synnerligen "mild" variant av multikulturalism. Hade Sverige varit som många andra demokratier hade samer och finländare haft var sin riksdagsledamot och gruppens medlemmar hade eventuellt varit bundna att rösta inom den egna gruppen på sin kandidat. Undantagen gäller dessutom bara de nationella minoriteterna – vilket motiveras med att minoriteternas språk och kulturer har funnits i Sverige under en mycket lång tid och under vilken man för det mesta varit utsatta för stark diskriminering av den svenska staten – medan de många invandrargrupperna inte omfattas av någon sär lagstiftning.

Svenska myndigheter har heller inte sett mellan fingrarna vad beträffar övergrepp och missförhållanden i multikulturalismens namn på samma sätt som har skett i länder som Nederländerna, Frankrike och Kanada.³

Sverige har också sedan 1975 rört sig i riktning bort från de multikulturella idealen. Under 1980-talet gjordes avsteg från idén om kulturell valfrihet och på 1990-talet började politiker synliggöra problemen med särskilda åtgärder riktade mot invandrare. "Hela-Sverige"-strategin som tillämpades från 1986 till 1994 syftade exempelvis till att sprida nyanlända flyktingar över hela landet för att motverka koncentrationen av invandrare i storstäderna och därigenom underlätta inläringen av

³ En illustration av universalistiska principers starka ställning i svensk debatt är Nyamko Sabunis förslag om obligatoriska gynekologiska kontroller av skolflickor, för att motverka kvinnlig könsstympning. Förslaget är identiskt med det som Ayaan Hirsi Ali presenterade i Nederländerna något år tidigare, med ett väsentligt undantag: medan Hirsi Ali ville se kontroller av flickor från riskzoner, främst somaliska invandrabarn, ansåg Sabuni att de svenska kontrollerna skulle gälla alla flickor.

svenska språket.⁴ Hösten 1997 presenterade den socialdemokratiska regeringen en ny integrationspolitik som tog utgångspunkt i samhällets "etniska och kulturella mångfald" men också markerade att insatser riktade mot invandrare som grupp skulle begränsas till åtgärder under den första tiden i Sverige. Samtidigt betonades myndigheternas ansvar som normgivare och en "offensiv rekrytering" efterlystes i statsförvaltningen för att bättra avspegla befolkningens etniska sammansättning".⁵ Den borgerliga regering som tillträdde 2006 har fortsatt på denna väg och betonat att integrationspolitik ska vara en politik för nyanlända, under de allra första åren. I december 2010 lanserade den nyttillträdde integrationsministern Erik Ullenhag vad han beskrev som den största integrationspolitiska reformen sedan mitten på 1980-talet vilket primärt handlade om att individualisera – både i betydelsen att uppmärksamma individuella skillnader i gruppen nyanlända och att lägga över ett större ansvar av integrationen på individen – och snabba på nyanländas integration på arbetsmarknaden.⁶

Retoriskt har det alltså hänt en hel del sedan 1970-talet. Då betonades vikten av invandrarnas möjlighet att behålla sin kultur. Integrationspolitik i Sverige 2010 handlar om att hjälpa invandrare med arbetsförmedling och språkutbildning, förvisso kompletterat med en kurs i samhällsorientering men inte med utrymme för mycket annat.⁷ Detta speglar förstås en utveckling där frågan om sysselsättning har gått från att vara en självklar förutsättning för migrationen till en svårighet vars lösning ses som nyckeln på integrationsproblemen.

Den svenska integrationspolitiken har kännetecknats av en jämförelsevis stor partipolitisk enighet, åtminstone på ett övergripande plan. Under lång tid har samtliga riksdagspartier delat idealet om ett mångkulturellt samhälle (en konsensus som bröts först efter 2010 års val) och inom samtliga partier har stödet för universella principer varit starkare än stödet för multikulturella sär rättigheter (möjligen med undantag för Miljöpartiet). Under första halvan av 2000-talet fick enstaka företrädare för en radikal multikulturalism ett visst medialt utrymme och god uppbackning från enstaka enklaver

⁴ SOU (2004)

⁵ Regeringen (1997)

⁶ Ullenhag (2010)

⁷ Jag beskriver de övergripande idéerna i den nationella politiken och debatten. På kommunal nivå ser ofta verkligheten annorlunda ut, med större inslag både av pragmatism och multikulturalistiska projekt, se Sakine Madon (2010a).

inom universiteten och kultursidorna, men det är värt att påpeka att deras inflytande över politiken har varit begränsat. Även om det var Mona Sahlin som beställde Masoud Kamalis postkoloniala maktutredning om strukturell diskriminering så var det en annan socialdemokratisk minister – Jens Orback – som när han våren 2006 mottog Kamalis rapport valde att lägga den direkt i papperskorgen. Den, mycket långa, kravlista som Kamali presenterade saknade alla utsikter att vinna parlamentariskt stöd i Sverige på 2000-talet.

Precis som i övriga Europa har den svenska integrationsdebatten under 2000-talet i ökande utsträckning blivit en debatt om islam. Det har även inneburit att principen om religionsfrihet fått mer uppmärksamhet och att situationer där religionsfriheten kolliderar med andra högt värderade principer – exempelvis yttrandefrihet och jämställdhet – har synliggjorts. De tydligaste försvarstalen för multikulturalism de senaste åren har följdriktigt också handlat om religionsfriheten. Ett exempel är diskrimineringsombudsmannen Katri Linna som försvarat såväl en muslimsk man som fått sin ersättning indragen sedan han vägrat skaka hand med kvinnlig arbetsgivare vid en intervju som en niqabklädd muslimsk kvinna som önskat utbilda sig till barnskötare. Ett annat är de svenskkyrkliga företrädare som i juli 2010 bland annat argumenterade för att den svenska djurrättslagstiftningen strider mot religionsfriheten och bör ändras med hänsyn till den muslimska och judiska minoriteten.⁸ Ett tredje exempel är rättsvetaren Mosa Sayeds uppmärksammade avhandling⁹ 2010 om islamsk arvsrätt i Sverige, i vilken han argumenterade för att religiösa och kulturella faktorer borde prioriteras före principen om att svensk lag gäller i Sverige, vilket Sayed ansåg vara uttryck för en "anpassningsideologi som utgår från att människor vanligtvis anpassar sig till rättsreglerna i bosättningslandet".¹⁰

Få svenska politiker har formulerat några mer sammanhängande tankar om integrationspolitik. Ett undantag är tidigare integrationsministern Nyamko Sabuni som inför valrörelsen 2010 gav ut en bok där hon varvade skildringar av sin egen uppväxt med argument för den integrationspolitik hon företräder. Sabunis resonemang är intressant genom att hon så tydligt markerar vikten av att invandrare följer lagen och ges incitament att snabbt komma i arbete och lär sig språket men också uttryckligen markerar avstånd mot assimilation. Frågan är då vad det är för integrationsideal hon

⁸ Fast (2010)

⁹ Sayed (2010)

¹⁰ Sayed (2010), s 131.

förespråkar när hon samtidigt skriver om integration som "en process som ofta tar lång tid och som kräver mycket tålamod" och som "ömsesidig på samma sätt som vänskap och kärlek", en ömsesidighet som "förstås [är] varje individs ansvar".¹¹ Vore en invandrare integrerad enbart genom att följa lagen, jobba och tala svenska skulle dessa resonemang vara överflödiga.

Det är istället, som vanligt, i detaljerna man hittar djävulen. Sabuni skriver också om Uppsalapoeten Mohamed Omar som "föreföll positivt integrerad" men nu är "radikal islamist".¹² Islamisten är med andra ord inte integrerad, oavsett att han är född i Sverige och försörjer sig på att skriva texter på svenska.

Den svenska opinionen har aldrig varit med på det multikulturalistiska tåget fullt ut. Återkommande opinionsundersökningar visar ungefär samma sak: de flesta svenskar tycker att mångkultur är positivt, att samhället har gynnats av invandringen och att alla invånare oavsett bakgrund ska ha samma rättigheter och skyldigheter. De flesta svenskar tycker också att invandrare ska anpassa sig till det svenska samhället och gör stor skillnad på olika invandrargrupper avseende förmågan till detta. En stor grupp svenskar hyser framförallt skepsis gentemot islam och associerar muslimer med kvinnoförtryck. 84 procent anser att "invandrarna" har skyldighet att anpassa sig till "vårt lands vanor" (endast 8 procent säger emot). Samtidigt anser två tredjedelar – 65 procent – att "det finns grupper av invandrare som inte klarar av att integreras i vår kultur".¹³

¹¹ Sabuni (2010), s 125.

¹² Ibid, s 117.

¹³ Mella & Palm (2010). Genom en (konstigt formulerad, det ska erkännas) fråga om "kulturellt avstånd" framgår att det är somalier, romer, irakier, iranier, kineser, kurder och turkar som ligger sämst till, när svenskar ska måla ut främmande kulturer.

4. INTEGRATION OCH ASSIMILATION

Europeisk invandrings- och integrationspolitik har det senaste decenniet entydigt utvecklats i en riktning bort från multikulturalism och tillbaka till ett mer eller mindre uttalat assimilationsideal. Ett stort antal lagar har ändrats i syfte att ställa högre invandrares (från länder utanför EU) anpassning: det har gällt nya eller försvårade villkor för att erhålla uppehållstillstånd och/eller medborgarskap, avskaffade undantag, införande av specialregler gällande försörjning och familjebildning, förbud mot slöjor i skolor, förbud mot heltäckande slöjor i offentliga rum et cetera.

Även om varje enskilt förslag är omdiskuterat har dessa förändringar oftast haft en bred parlamentarisk förankring och vunnit ett starkt opinionsstöd. Debatterna har överlag kretsat kring en ökad problematisering av invandring och integration i allmänhet och av integration av islam och muslimer i synnerhet. Många åtgärder motiveras explicit med behovet av att bekämpa radikal islamism och motverka antiliberala och antidemokratiska strömningar bland muslimska invandrargrupper.

4.1 STORBRITANNIEN

I Storbritannien gick det konservativa partiet våren 2010 till val på sin kritik av "broken society", vilken anspelade på bidragsberoende och vikande sysselsättningssiffror. Den nuvarande premiärministern David Cameron hävdade dock redan i januari 2007 i en debattartikel att multikulturalismen hade misslyckats:

The doctrine of multiculturalism has undermined our nations sense of cohesion because it emphasizes what divides us rather than what brings us together. It has been manipulated to entrench the right to difference (a divisive concept) at the expense of the right to equal treatment despite difference (a unifying concept).¹⁴

¹⁴ Cameron (2007)

I en debatt i februari 2008 utvecklade David Cameron idén att multikulturalism underminerade sammanhållningen i samhället genom att inte bara tillåta utan även uppmuntra olika kulturer att leva separata och åtskilda liv: "State multiculturalism is a wrong-headed doctrine that has had disastrous results. It has fostered difference between communities", sade Cameron och efterlyste en politik för likabehandling.

Ännu tydligare i sin kritik av multikulturalismen var Sayeeda Warsi, numera minister med ansvar för "samhällets sammanhållning" och landets första muslimska statsråd, som under Torys partikonferens i Birmingham hösten 2008 tog avstånd från "a decade of state-driven multiculturalism" och menade att Labour hade lämnat efter sig ett fruktansvärt arv:

It has sent out the message that we're not sharing a society, we're just cohabiting a space. It has led people to retreat into separate cultures rather than reach for a shared community... and their obsession with self-appointed community leaders and crude use of patronage politics has led to communities divided against each other, with people losing that inner instinct of what it is to be British.¹⁵

Warsi lovade att det konservativa partiet istället skulle prioritera integration. När hon blev intervjuad av The Guardian i slutet av sommaren 2010 utvecklade hon sina tankar. Warsi beskrev immigrationen som utom kontroll och kritiserade ärkebiskopen i Canterbury för hans omskrivna uttalande om att sharialagar i vissa delar av Storbritannien skulle kunna bidra till social sammanhållning.

If you're saying, are you a multiculturalist or an integrationist, I'm an absolute believer in multiculturalism per se, where people have the right in their private lives to do what they want – as long as when it comes to the public sphere there is an acceptance of what the mainstream culture is, and our values and principles are. And our values and principles are about giving everyone an equal opportunity to improve their lives through economic involvement. They will not be able to do that if they don't speak the

¹⁵ Mulholland (2008). Labourregeringens förkärlek för att diskutera integration med muslimska ledare har även kritiserats av Kenan Malik (2009), en av få kritiker av multikulturalism som mottagits med öppna armar på liberala svenska kultursidor.

*language of the land. We have to be quite clear about what people are joining here, and that includes having to join the language.*¹⁶

I början av sommaren 2010 blev det känt att den nya regeringen planerade att stifta en lag som kräver att personer från länder utanför EU som ansöker om visum för att följa sin maka/make till Storbritannien måste visa bevis för att de har grundläggande kunskaper i engelska. Hittills har det räckt att de som söker visum kan intyga att äktenskapet är legitimt och att de kan försörja sig själva. Enligt inrikesministern Theresa May är syftet med reglerna att förbättra integrationen. Hon anser att kunskaper i det engelska språket är nödvändiga för att få bosätta sig i landet:

*I believe being able to speak English should be a pre-requisite for anyone who wants to settle here. The new English requirement for spouses will help promote integration, remove cultural barriers and protect public services ... It is a privilege to come to the UK and that is why I am committed to raising the bar for migrants and ensuring that those who benefit from being in Britain contribute to our society.*¹⁷

4.2 TYSKLAND

Den tyska debatten delar vissa likheter med den svenska: även om Tyskland valde en annan modell – gästarbetarsystemet – utgick man precis som i Sverige från att invandrarna inte skulle stanna i landet för alltid vilket gjorde integration till en icke-fråga, samtidigt som invandrarnas rätt till sina egna sedvänjor under tiden i landet betonades. Precis som i Sverige utvecklades i Tyskland en offentlig diskurs med begränsat utrymme för kritik av multikulturalism, men med den stora skillnaden att den tyska staten, till skillnad från den svenska, inte gjort några insatser för att stärka integrationen.

En kursändring markerades i början av 2000-talet, dels i och med beslutet år 2000 att alla som föds i Tyskland har rätt till tyskt medborgarskap. Markeringen skedde dels genom nya naturaliseringslagar som infördes 2005, vilka innebär att nyanlända från länder utanför EU måste genomgå en

¹⁶ Aitkenhead (2010)

¹⁷ BBC News (2010)

integrationskurs för att få uppehållstillstånd och för medborgarskap krävs ett godkänt språk- och allmänbildningstest om Tyskland.

Till 2010 års mest uppmärksammade politiska uttalanden hör tveklöst Angela Merkels konstaterande om multikulturalismens misslyckande. Merkels uttalande, i samband med CDU:s ungdomsförbunds kongress i Potsdam, är värt ett längre citat:

I Frankfurt am Main, har två av tre barn under 5 års ålder invandrarbakgrund. I början av 1960-talet bjöd vi gästarbetare till Tyskland. I dag bor de tillsammans med oss. Vi ljög för oss själva och vi sa, "de stannar inte så länge, en dag är de borta". Men så har det inte blivit. Naturligtvis har multikulturalismen, idén om att leva sida vid sida och vara lyckliga med det, misslyckats med besked. Det är därför som integration är så viktigt. De som vill vara med i vårt samhälle måste inte bara följa lagen och konstitutionen, utan framförallt, lära sig vårt språk. De måste kunna tyska. Det måste värderas mycket högt. Det innebär att kravet på integration är en av våra främsta prioriteringar för den närmaste framtiden.¹⁸

Värt att notera är att multikulturalism i den tyska debatten kontrasteras med integration. Det Merkel säger är att invandrarna har gjort för lite för att integreras och att kravet på integration är en av de viktigaste prioriteringarna för den närmaste framtiden. I detta ingår tydligt specificerat ett krav att nykomlingar lär sig tyska.

Merkels uttalande följde på den debatt som uppstått efter publiceringen av Thilo Sarrazins bok *Deutschland Schafft Sich Ab* sommaren 2010, i vilken han hävdade att tyska muslimer inte integrerade sig, att de var mindre intelligenta och att de använde mer välfärdstjänster än befolkningen i övrigt. Sarrazins bok avfärdades först men sedan den blivit en gigantisk försäljningssuccé har hans idéer givits utrymme för en seriös behandling i både tysk och europeisk media.

Friedrich Ebert-stiftelsen, med nära kopplingar till det socialdemokratiska partiet SPD, redovisade ungefär samtidigt en opinionsundersökning som visade att 30 procent av de tillfrågade ansåg att

¹⁸ Merkel (2010)

Tyskland var "översköljt" av invandrare och att de flesta hade kommit för att ta del av landets sociala förmåner.¹⁹

I fokus för debatten står muslimer och islam. Liksom i Sverige finns det en stark övertygelse bland många om att troende muslimer inte kan, eller i vissa fall inte vill, ta till sig de seder och bruk som finns i Tyskland. Sarrazins argumentation är helt inriktad på turkiska och nordafrikanska muslimska invandrare varav vilka, enligt den statistik Sarrazin presenterar, blott en tredjedel försörjer sig på arbete. Vid ett tal till det turkiska parlamentet hösten 2010 hyllade Tysklands president Christian Wulff de turkiska invandrarna i Tyskland och beskrev islam som en självklar del av Tyskland. Men han lyfte också fram problemen inom den muslimska invandrargruppen: "bidragsberoendet, brottsligheten, den svaga utbildningsnivån och machokulturen".²⁰

Motsvarigheten till det förslag som just nu diskuteras i Storbritannien – om krav på att personer från länder utanför EU som ansöker om visum för att få följa sin maka/make till landet måste kunna visa bevis för att de har grundläggande kunskaper i det nya hemlandets språk – finns sedan 2007 i Tyskland.²¹

4.3 FRANKRIKE

Frankrike är det land i Västeuropa som aldrig övergivit assimilationsidealet. Detta har kombinerats med en tillämpning av den territorialprincip för medborgarskap som annars är ovanlig i Europa, det vill säga att den som föds i Frankrike tilldelas franskt medborgarskap oavsett föräldrarnas ursprung. Men även i Frankrike märks en tendens mot förnyade krav på nykomlingars naturalisering.

Landets förre invandringsminister (2009-2010) Eric Besson har exempelvis hävdats att utlänningarna måste prata bättre franska och betonat vikten av nationell stolthet. Sedan 2007 måste alla nya invandrare gå en gratis men obligatorisk samhällskurs som under sex timmar introducerar landets historia, administrativa och institutionella system samt de värderingar och principer som ligger till

¹⁹ Barrowclough (2010)

²⁰ Die Tageszeitung (2010)

²¹ Preuß (2010)

grund för republiken.²² Vid årsskiftet 2010/2011 kommer utbildningen att utvecklas. Större fokus ska framöver läggas på att förmedla de värderingar som majoritetsbefolkningen i Frankrike lever efter och betona jämlikhet mellan kvinnor och män och förbud mot polygami, tvångsäktenskap och könsstympning.

Mest uppmärksammat är förstås annars den 2010 instiftade lagen som förbjuder bärandet av heltäckande slöja på allmän plats och som följer på tidigare förbud mot religiösa symboler – inklusive vanlig hijab – i offentliga skolor. Trots omfattande debatt och internationell kritik antogs burkaförbudet med bred parlamentarisk majoritet och har i opinionsundersökningar fått stöd hos mellan 60 och 80 procent av fransmännen.²³

Det finns också tendenser till en uppluckring av synen på Frankrike som en nation som inte befattar sig med medborgarnas identitet. 2009 tog president Sarkozys rådgivare i diskrimineringsfrågor initiativ till en kommission som ska utreda förutsättningarna för att kartlägga den etniska sammansättningen i landet. Konkret skulle det kunna leda till ett avskaffande av förbudet mot etnisk (och religiös) registrering) och en folkräkning där etnicitet ingår som en central kategori.

²² Frankrikes regering (2010a)

²³ Bremner (2010) & CNN (2010)

4.4 EUROPEISKA INTEGRATIONSIDEAL I AMERIKANSKT PERSPEKTIV

Följer vi debatterna i Tyskland och Storbritannien råder det ingen tvekan om att integration där handlar om en strävan efter ökad likhet och en begränsning av den mångfald som präglar det mångkulturella samhället. Ansvar för denna anpassning läggs i första hand på invandrarna. Som vi såg hävdar Merkel att det inte räcker med att följa lagen utan invandrarna måste också själva göra mer för att lära sig språket. Ännu tydligare har den brittiska premiärministern varit: "Britain should be a cold place for those refusing to integrate" hävdade David Cameron 2008.²⁴ Det är mot ett multikulturalistiskt ideal integrationsidealet kontrasteras, inte mot assimilationsidealet. I Frankrike används däremot assimilationsbegreppet mer öppet, som ett självklart ideal. I det stora hela är de idéer som lyfts fram av ledande politiker – premiärministrar, integrationsministrar – relativt likartade.

En kort utblick mot USA kan bidra till ökad förståelse av det som kännetecknar den europeiska synen på integration. Även i USA råder som bekant ett assimilationsideal. I juridisk mening är inte skillnaden mot Europa uppenbar: precis som i Frankrike tillämpas territorialprincipen för medborgarskap och de amerikanska naturaliseringskraven påminner om de som gäller i flertalet europeiska länder, det vill säga krav på kunskaper om språk och historia. Skillnaden ligger istället i synen på kulturers och nationers föränderlighet.

Eftersom USA är ett invandrarland redan från början har assimilation betraktats som en nödvändighet för att kunna skapa en minsta gemensam nämnare för alla dessa invandrare från olika kulturer. Även om vissa etniciteter och religioner tveklöst har kommit att dominera – och andra diskrimineras – finns det en utbredd föreställning om amerikansk kultur som ett socialt och ekonomiskt projekt, snarare än något som är rotat i etnicitet. Att vara assimilerad amerikan är att vara en del av detta projekt, oavsett vilken identitet du har. Det betraktas som oamerikanskt (un-american) att ta avstånd från de grundprinciper som *The Founding Fathers* representerade, inte att tillhöra en viss religion eller etnicitet; att ha förfäder från olika länder är tvärtom essentiellt amerikanskt. Den amerikanska identiteten kan därför beskrivas som pluralistisk, en kultur som i sig

²⁴ Tal i februari 2008 till Equality and Human Rights Commission, citerad i Rose (2009)

själv uppmuntrar och befäster mångfald. Migrationsforskarna Jens Schneider och Maurice Crul sammanfattar forskningens bild av läget:

Immigrants and new ethnic communities can become American by retaining and celebrating their "own" culture, albeit within an American way of institutionalization and with the American aim of becoming economically successful.²⁵

I kontrast med denna, förvisso idealiserade, skildring av amerikansk assimilation framträder de europeiska integrationsidealen desto tydligare. Det integrationsideal som framträder i de europeiska diskurserna – inklusive den svenska – tycks främst handla om ett konfliktfyllt möte mellan statiska kulturer, och inte, som det amerikanska assimilationsidealet, om ett dynamiskt utbyte mellan föränderliga kulturer.

Europeisk media har utförligt refererat den amerikanska debatten om ett moskébygge i närheten av Ground Zero. Likheterna mellan USA och Europa kan förefalla stora, med fördomar om muslimer och motstånd mot moskéer på båda sidor Atlanten. Men detta döljer väsentliga skillnader. I Europa leder nästan *alla* moskébyggen till omfattande protester; Ground Zero-protesterna – som inte är unika för USA men ändå en konsekvens av en unik händelse i landets historia – har motsvarigheter i de flesta större europeiska städer, i alla delar av kontinenten. De jämförande studier som har gjorts visar också att muslimer i USA är betydligt bättre integrerade i det amerikanska samhället än i de europeiska, både avseende självupplevd integration och vad gäller avvikelse från befolkningsgenomsnittet på aggregerad nivå inom områden som utbildning, sysselsättning och kriminalitet.²⁶

En intressant skillnad är att religiösa institutioner i Europa ofta betraktas med misstänksamhet, som ett hinder för integration. Moskébyggen försvaras exempelvis av politiker med hänvisning till religionsfriheten men ges sällan ett instrumentellt värde, som verktyg för ökad integration. Få argumenterar för att fler moskéer skulle kunna bidra till en starkare samhällsgemenskap. Sällan hörs värdet av starka religiösa församlingar för att underlätta integrationen.

Ett annat belysande exempel gäller Ayaan Hirsi Alis uppmärksammade idé om att det behövs ett kristet missionerande i muslimskdominerade områden:

²⁵ Schneider & Crul (2010), s. 1144.

²⁶ Ibid, s.1145.

Kristna, feminister och upplysningstänkare bör organisera sig och bjuda motstånd. Man måste aktivt propagera för det som man tror på. De som tror på upplysning, på feminism och på kristendom måste visa övertygelse; de måste åka ut till de invandrartäta områdena och faktiskt våga stå upp för och propagera för att det som de tror på är det allra bästa.²⁷

Hirsi Ali har fått jämförelsevis stor uppmärksamhet på svenska kultursidor där hennes idéer har avfärdats som uttryck för "antiliberalism" och "intolerans".²⁸ Det är en märklig slutsats som förefaller botten i synsättet att det skulle finnas en motsättning mellan en opartisk liberal stat och ett civilsamhälle där politiska, religiösa, fackliga och kulturella organisationer propagerar för sina budskap. Men en öppen kamp om människors idéer, identiteter och intressen är en förutsättning för demokrati och förutsätter i sin tur att partier, kyrkor och fackföreningar kan verka fritt, propagera för sin verksamhet och försöka värva nya medlemmar och anhängare. Antiliberal blir det när staten väljer att gynna den ena organisationen framför den andra. Intolerant blir det när man förvägrar vissa aktörer att verka för sina åsikter. Det går att försvara det mångkulturella samhället samtidigt som man är övertygad om att ens egen trosuppfattning eller livsstil är bäst, även för andra.

Upprördheten avslöjar en typiskt europeisk syn på religion och kultur. Alternativet till det Hirsi Ali förespråkar är ju det statiska samhälle som identitetspolitikens anhängare värnar, där individer reduceras till företrädare för sin kultur och där dessa kulturer lever jämlikt men åtskilt, sida vid sida men utan förbindande broar. Förutsatt att vi betraktar muslimer som en etnisk grupp blir varje försök att påverka deras religion givet detta tänkande en kränkning av den mest grundläggande identiteten. Då är kristen missionering, eller ens närvaron av kristna församlingar i ett homogent muslimskt område, ett problem. Ett uttryck för majoritetssamhällets förringande av minoriteten.

Men om vi istället utgår från individer vars ideologiska och religiösa övertygelser är självvalda och föränderliga är missionerandet i själva verket ett erkännande av muslimer som jämbördiga medborgare. Religiös rörlighet handlar nämligen inte bara om att människor flyttar över gränser utan också om att individer byter samfund, konverterar till en annan religion eller helt överger sin religiösa tro. Men detta sker sällan utan mobilisering. I sin uppmärksammade bok *Shall the religious inherit*

²⁷ Axess Magasin (2010)

²⁸ Madon (2010b) & Hadley-Kamptz (2010)

the Earth visar Eric Kaufmann att nettoutbytet mellan liberala och fundamentalistiska trosinriktningar är till de senares fördel, både inom kristendomen och inom islam.

De historiska omständigheterna är väldigt olika vilket förklarar mycket av skillnaden mellan Europa och USA. Men jämförelsen är ändå relevant eftersom den illustrerar den statiska syn på integrationer som de facto präglar den europeiska integrationsdebatten.

Medan assimilation och multikulturalism ger två olika svar på frågan om hur samhället bör se ut är integrationsidealet betydligt mindre distinkt. I de brittiska och tyska debatterna kontrasteras integration med multikulturalism och blir där närmast synonymt med assimilation. En förklaring till oviljan att istället nyttja assimilationsbegreppet, när det i praktiken är det som avses, är förstås dess historiskt negativa associationer.²⁹ Ändå är det möjligt att denna ovilja bidrar till ett fördunklande av debatten. Ett illustrerande exempel är en debattartikel av statsvetaren Lisbeth Lindeborg som kritiserar multikulturalismen och skriver gillande om utvecklingen i den tyska debatten. Allt i texten andas ökade krav på anpassning och behov av ökad likhet i samhället men detta avrundas med den närmast pliktskyldiga anmärkning att målet är att "att integrera – inte assimilera – de invandrare som bor i landet".³⁰

När integration och assimilation görs till motpoler blandas två dimensioner ihop. Den ena gäller huruvida staten bör sträva efter enhet eller mångfald, den andra huruvida detta bör ske med tvingande eller frivilliga medel.

Fördelen med assimilationsbegreppet är att det ger utrymme för en debatt om mer eller mindre: hur mycket assimilation behöver vi? Vilka metoder är acceptabla för att uppnå denna likhet? Integrationsbegreppet däremot är omätligt, integrationssträvandena upphör aldrig, det kommer alltid finnas aspekter där nykomlingen inte är tillräckligt integrerad.

²⁹ Här är det viktigt att skilja mellan den, daterade, definition av assimilation som hänger kvar i exempelvis Nationalencyklopedin – "process genom vilken en minoritet(...) helt överger sin egen kultur, så att ursprungliga kulturskillnader försvinner" – och den mer begränsade syn på assimilation som används inom forskningen. Alla krav på anpassning som läggs fram är kvalificerade och begränsade, förespråkare för en "total assimilation" finns inte. Se till exempel Alba & Nee (1997) och Brubaker (2001).

³⁰ Lindeborg (2010)

5. INTEGRATION OCH JÄMLIKHET

Mätningar av integration sker nästan uteslutande på aggregerad nivå. Invandrarna (eller i svensk statistik oftast "utrikes födda") görs till en särskild kategori vars genomsnittliga värden jämförs med den övriga befolkningens på ett antal utvalda variabler, till exempel sysselsättning, inkomst, utbildning, valdeltagande, sjukskrivningar, anmälda brott. Skillnader på aggregerad nivå tolkas per automatik som ett integrationsproblem i behov av såväl förklaringar som åtgärder. Detta gäller inte bara dem som letar efter förklaringar av typen "strukturell diskriminering" eller "institutionell rasism" utan också av dem som studerar integrationen med mer liberala och individualistiska utgångspunkter.

Diverse rankningar av länders eller kommuners grad av integration får ofta stort genomslag varför det är viktigt att reflektera över hur mätningarna genomförs. Ett exempel är tidskriften Fokus som har skapat ett index för att rangordna Sveriges kommuner efter hur bra de är på integration. De kriterier Fokus använder innebär, något förenklat, att en kommun kommer högre upp på listan ju fler utrikes födda och flyktingar som bor i kommunen och ju fler av dessa som har sysselsättning, hög inkomst och låga sjukskrivningstal (både i absoluta tal och relativt kommunens övriga invånare).³¹

Den här typen av undersökningar är naturligtvis inte poänglösa. Visst är det så att skillnader på aggregerad nivå är intressanta, inte minst som indikatorer på strukturella problem som är värda att uppmärksamma. Därför är det också nästan uteslutande statistik av den här sorten som tas som utgångspunkt för integrationspolitiska åtgärder. Den nuvarande svenska regeringen har till exempel använt begrepp som utanförskap och problemområden, vilket helt definieras utifrån hur många i en viss ort med invandrarbakgrund som är arbetslösa och/eller lågutbildade

Men det finns ett par problem med den här sortens mätningar som bör belysas. För det första är det ett återkommande metodologiskt problem att man inte tillräckligt tydligt håller isär vad man menar med integration, från vad man tror orsakar integration. Är sysselsättning något som bidrar till integration eller är den som har ett jobb därmed också integrerad? Är språkkunskaper ett kriterium för integration eller något som underlättar integrationen? Är integrerade invandrare mer politiskt

³¹ Ahlquist (2010)

aktiva eller är politiken ett verktyg för att integrera invandrare? Om man inte gör dessa distinktioner hamnar man oundvikligen i ett cirkelresonemang där integrationsbrister förklaras av bristande integration.

Detta hänger ihop med ett andra problem: integration föreställs som något relativt enhetligt. Mer fruktbart är att istället skilja mellan olika dimensioner av integration och låta det vara en empirisk – och inte normativ – fråga i vilken utsträckning de olika dimensionerna hänger ihop. Den akademiska litteraturen är naturligtvis fullbelagd med teoretiska distinktioner av begreppet. En av de mest klassiska är den som sociologen Milton Gordon gjorde i sitt standardverk *Assimilation in American Life* (1964) där han skiljde mellan ackulturation och strukturell assimilation. Först tillägnar sig minoritetsgruppen värdsamhällets kulturella mönster och först därefter blir dess medlemmar likvärdigt integrerade i olika grupperingar i samhället.

Den nuvarande svenska regeringen resonerar precis tvärtom: man har mycket tydligt valt att prioritera åtgärder som syftar till integration inom det ekonomiska området utifrån grundtanken att om invandrare kommer i arbete så löser sig det mesta av sig självt. Men detta antagande har svagt empiriskt stöd i forskningen, även nutida studier ger svagt stöd för tanken att ekonomisk integration leder till social eller kulturell integration.

Ett tredje problem är att integrationsdebatten utgår från ett bestämt antagande att etnicitet, religiositet och kultur inte bör samvariera med sociala, ekonomiska och politiska faktorer. Om en etnisk grupp är koncentrerad till ett visst bostadsområde eller till en viss yrkessektor betraktas den därigenom som mindre integrerad. När en högre andel invandrarföräldrar väljer vårdnadsbidrag före barnomsorg eller friskolor före kommunala skolor uppfattas detta också som ett integrationsproblem.

Men detta är ett normativt antagande. Givet denna logik skulle ett Chinatown i en svensk stad aldrig kunna vara en tillgång, utan enbart en belastning. Men det måste klargöras utifrån vilka utgångspunkter som det är ett problem att individer som identifierar sig med exempelvis en viss etnisk grupp väljer att bosätta sig på samma ort, arbeta inom samma företag och bilda familj inom den egna gruppen. Kultur spelar roll för hur vi värderar det mesta i livet, exempelvis barnuppfostran och äldrevård. Om vissa invandrargrupper i högre utsträckning väljer vårdnadsbidrag före dagis, och i högre utsträckning vårdar sina sjuka och gamla själva i hemmet, utan samhällets stöd, för vem är detta ett problem? För samhället eller för minoritetsgruppen?

Här framträder en klassisk ideologisk motsättning: hur bör frihet och jämlikhet vägas mot varandra? Individuell valfrihet leder, även i ett individualistiskt samhälle som det svenska, till mer än att individer frigör sig från diverse kollektiv; lika gärna kan valfriheten resultera i befästandet eller uppkomsten av nya kollektiva begränsningar. De livsavgörande beslut vi fattar – gällande skola, bostadsort, yrkeskarriär, livspartner – styrs i hög utsträckning av vår bakgrund och identitet. Den forskning som finns i Sverige gällande social integration visar precis det förväntade: familjebildning och socialt umgänge sker primärt inom den etniska gruppen.³²

Från vänsterhåll är det enkelt att formulera en ideologiskt övertygande argumentation kring behovet av att begränsa valfriheten. Med stöd i forskning som visar att såväl representativ demokrati som välstånd och generell välfärd fungerar bäst i nationellt mer homogena samhällen borde det gå att argumentera kring behovet av att upprätthålla en gemensam offentlighet genom jämlikhetsskapande insatser. Det negativa sambandet mellan etnisk heterogenitet och "public goods provision", det vill säga låg brottslighet, bra skolor, bra sjukvård, rent vatten, har beskrivits som "one of the most powerful hypotheses in political economy".³³

Paradoxalt nog är det istället främst borgerliga debattörer som drivit dessa argument, medan vänstern varit mer benägen att värna minoriteters rätt till avvikelser. Låt oss kort relatera diskussionen till tre välkända borgerliga integrationspolitiska förslag.

2002 vann Folkpartiet både uppmärksamhet och väljare genom sitt förslag om språkrav för medborgarskap (vilket även Moderaterna ställde sig bakom men som inte har gjorts till regeringspolitik). Men Folkpartiet har haft mycket svårt att presentera en ideologiskt övertygande argumentation kring kravet. Man har exempelvis valt att lyfta fram språkkunskaper som en viktig nyckel till integrationen; utan språkkunskaper förlorar invandrare tillgången till arbetsmarknaden. Men detta har ju ingenting med medborgarskapet att göra. Arbetsmarknaden är öppen även för icke-medborgare.

³² I en studie från 2007 (Andersson & Scott) framkom att 94 procent av iranska kvinnor och 88 procent av turkiska kvinnor i Sverige är gifta med en man från hemlandet. Av de somaliska kvinnorna i Sverige är 1 procent gifta med en man av svensk härkomst.

³³ Banerjee (2005). Detta betyder i klartext att det finns en inneboende motsättning mellan fri invandring och en generös och omfattande välfärdsstat. Denna motsättning behöver inte betyda att man måste välja antingen det ena eller det andra, men det är heller inte konstruktivt att, som i stora delar av debatten, låtsas som om motsättningen inte finns.

Istället för att argumentera för den uppenbara samhällsnyttan med ett gemensamt språk har Folkpartiet försökt få det till att språkrav skulle gynna enskilda invandrares situation. Man kan jämföra med den brittiska debatten, där David Cameron valt en annan argumentation: "The most basic contact comes from talking to each other: and if people cannot speak the English this becomes near impossible."³⁴

Att argumentera för nytta med ett gemensamt språk är således inte särskilt svårt: hur skapa gemenskap utan gemensamma kommunikationsmedel? Men väljer man, som Folkpartiet har gjort, att ta utgångspunkt i den enskilda individens behov är det anmärkningsvärt att man inte har reflekterat över i vilken utsträckning språkrav är en statlig angelägenhet. Kommer man fram till att betydelsen av språkkunskaper är så stor finns heller ingen anledning varför man ska stanna vid symbolpolitiska åtgärder och inte istället, som i Danmark, föreslå obligatorisk förskola för invandrabarn (eller gå ännu längre och som Dansk Folkeparti har gjort, föreslå att invandrare måste tala danska i hemmen).

Ett annat exempel gäller debatten om heltäckande slöja där återigen Folkpartiet i 2010 års valrörelse ville stärka möjligheten för rektorer att förbjuda dessa i skolor. Även i denna debatt misslyckades partiet med att motivera ett förbud ideologiskt. Istället pratade man om den pedagogiska vikten av att i en undervisningssituation kunna se varandra i ögonen, men utan att förklara varför det var statens uppgift att avgöra vad som är pedagogiskt mest lämpligt.

Anmärkningsvärt i denna debatt var hur många som diskuterade substansfrågan – är burkan bra eller dålig – medan ytterst få ifrågasatte om det alls är statens uppgift att avgöra denna fråga. Från en liberal utgångspunkt borde frågan snarare ha gällt utifall det förelåg en tvångssituation som motiverade ett offentligt ingripande.

Ett tredje exempel är en idé som diskuterats inom de borgerliga partierna gällande någon form av samhällskontrakt för invandrare. Detta är något som har införts i olika former i ett stort antal andra länder de senaste åren. Dessa motiveras dels genom behovet av att fastställa en gemensam värdegrund för samhället – vilket är en uttalad målsättning för den svenska integrationspolitiken,

³⁴ London Evening Standard (2007)

dels genom att avkräva nykomlingar någon form av löfte att de följer denna. I Sverige stannade detta vid en statlig utredning om innehållet i en ny kurs i samhällsorientering för invandrare.³⁵

Jag tecknar förvisso ingen heltäckande bild här men frågan är ändå varför borgerliga och liberala politiker så gärna vill använda statens tvångsmakt för att reglera språk, klädsel och värderingar. Språkkunskaper, kulturkunskaper och kännedom om rådande normer och värderingar är tveklöst användbara verktyg för att kunna fungera i ett samhälle. Men vems ansvar är det att nykomlingar tillgodogör sig dessa kunskaper? Och vems problem är det om individer klarar sig bra ändå utan dessa kunskaper? Sällan hörs i den svenska debatten röster för att individer själva ska bära kostnaderna för sina vägval.³⁶ 1970-talets samverkansmål, då staten tog på sig ansvaret för att invandrare skulle kunna behålla sin kulturella identitet, har glidit över i en idé om att staten tar på sig ansvaret för att invandrarna blir integrerade. Slutmålet förändras, men statens självklara ansvar tycks bestå (även om, som tidigare nämnts, det också finns tendenser till att starkare betona det individuella ansvaret, åtminstone vad gäller sysselsättning).

Sammanblandningen av medborgarskapet med integrationspolitiken är också olycklig.

Medborgarskapet bör vara en valmöjlighet för dem som vill stanna i Sverige en längre tid, och bör inte göras nödvändigt, för den som planerar att flytta vidare efter några år:

[Det finns flyktingar] som inte är motiverade att integreras, helt enkelt för att de hoppas – hur osannolikt det än är – att snart få återvända hem. Eftersom de vanligtvis ändå blir kvar länge i Sverige måste det finnas en integrationspolitik även för dem. Just därför kan en ”integrationspolitik för medborgarskap ... således resultera i ytterligare exkludering och ökad polarisering.”³⁷

Studier av den svenska opinionen visar att anhängare av ett negativt frihetsideal har en uppförbacke i Sverige. Stödet för ett positivt frihetsideal (där staten aktivt ska hjälpa individer att fatta ”rätt”

³⁵ SOU (2010)

³⁶ Ett positivt undantag utgörs av Bauhn & Demirbag-Sten (2010).

³⁷ Johansson Metso (2010), s. 24.

beslut, exempelvis alkohol- och narkotikapolitiken) är betydligt starkare förankrat än det ”negativa” frihetsidealet (som skyddar medborgarnas rätt att fatta ”fel” beslut, exempelvis slöjdebatten).³⁸

³⁸ Gustavsson (2010).

6. INTEGRATION OCH NATIONELL IDENTITET

Identitet är ett slirigt begrepp som sällan lämpar sig för politisk debatt. Samtidigt växer insikten på många håll om behovet av att problematisera något som under lång tid har kunnat tas för givet. De europeiska nationella identiteterna, vilka är intimt förknippade med de europeiska nationalstaterna, har under de senaste decennierna utmanats från flera håll: globalisering, europeisering och migration. Uppsvinget för nationalistiska partier över hela Europa sedan 1980-talet och framåt är till stor del en reaktion på detta.

Men även i den politiska mittfåran har nationalismen gjort comeback de senaste två decennierna. Intresset för nationella identiteter är stort i många länder och kan inte enbart reduceras till en eftergift för ytterlighetspartier.

I länder som Danmark, Storbritannien och Frankrike har olika former av kampanjer kring nationell identitet initierats från regeringshåll de senaste åren. Hösten 2009 utlyste exempelvis den franska regeringen en landsomfattande debatt om vilka värden som fransmännen lägger i det nationella identitetsbegreppet. Mer än 58 000 bidrag strömmade in till sajten www.debatidentitenationale.fr under några månaders tid. Projektet hade enligt regeringen tre syften: ökad kunskap om republikens värderingar, stärkt fransk nationalstolthet samt förstärkt integration av utlänningar i det franska samhället.³⁹ Frankrikes premiärminister, François Fillon, sade i en kommentar till beskedet att satsningen hade fallit väl ut att "frågan om den franska identiteten inte längre är ett tabu". Det är symptomatiskt att president Nicolas Sarkozy planerar att låta sitt arv till eftervärlden bli ett historiskt museum i Paris som berättar om den franska identitetens framväxt.

Samtidigt har den socialistiska oppositionen motsatt sig debatten, vilket speglar en konflikt mellan vänster och höger som återkommer i flera andra länder.⁴⁰ Överlag har socialdemokratiska partier varit mer skeptiska. Ett undantag är dock Labour i Storbritannien som initierade en liknande

³⁹ Frankrikes regering (2010b)

⁴⁰ Peillon (2009)

kampanj. Redan 2005 föreslog Gordon Brown, då fortfarande finansminister, en nationell helgdag för brittiskhet, och 2007 tillsattes en stor statlig utredning.

Identitetsfrågan är alltså en del av integrationsdebatterna i många länder. För somliga är nationalismens återkomst ett problem. Den sägs mobilisera främlingsfientliga attityder mot invandrare, och framförallt mot muslimer. Ur detta perspektiv befinner vi oss på ett sluttande plan där de borgerliga regeringarnas satsningar på språk, identitet och kulturkanon obemärkt glider över i rasism, islamofobi och högerextremism. Nationalism är givet detta perspektiv alltid exkluderande och enbart negativt ur integrationshänseende.

Samtidigt finns de som hävdar att det stora problemet snarare är bristen på en självmedveten identitet bland de europeiska nationalstaterna. Den amerikanske journalisten Christopher Caldwell skriver i sin uppmärksammade bok *Reflections on the revolution in Europe* att de europeiska kulturerna måste bli mer självmedvetna för att undgå att assimileras av (de muslimska) invandrarna:

When an insecure, malleable, relativistic culture meets a culture that is anchored, confident, and strengthened by common doctrines, it is generally the former that changes to suit the latter.

6.1 NATIONELL IDENTITET I SVERIGE

Sverige saknar en offentlig debatt kring nationell identitet. En orsak är att ett nationalistiskt anstruket språkbruk sedan slutet av 1960-talet är tabubelagt, både inom politiken och på kultursidorna. En annan orsak är att det finns en svensk självbild som beskriver svenskar som fristående från kulturella traditioner och ointresserade av nationalism och patriotism. En tredje, mer djupliggande, orsak är den svenska identitetens självklara och ohotade ställning i det svenska samhället, under mycket lång tid.

Men det finns även i Sverige tendenser till en förändring. Ett exempel på en lite mer utvecklad argumentation är en text i Dagens Nyheter 2009 där Göran Rosenberg skrev gillande om politiska försök att stärka medvetenheten om och innehållet i den svenska nationella identiteten. Rosenberg konstaterar, något resignerat, att det politiskt ideala (demokrati bortom nationalstaten) inte alltid är det mänskligt möjliga. "Ett samhälle förutsätter samhörighet. En nationell demokrati förutsätter

nationell samhörighet”. Han fortsätter med att argumentera för införandet av en ny form av samhällskonflikt för att tvinga fram en gemenskap:

Problemet är nämligen högst konkret; hur få medborgare som inte vill eller behöver lära känna varandra, än mindre känna någon samhörighet med varandra, att ändå göra det.

Den möjliga lösningen är därmed också högst konkret för att inte säga handfast: ge medborgarna en tvingande anledning att lära känna varandra vare sig de vill det eller inte, en tvingande anledning att mötas och nötas över etniska, kulturella och sociala gränser, en tvingande anledning att upptäcka sitt beroende av varandra och därmed sin medborgerliga samhörighet med varandra.⁴¹

Rosenbergs resonemang är intressant, men problematiskt. Poängen med en nation – det som inom nationalismforskningen ofta kallas för ”en föreställd gemenskap” – är att den utgör ett substitut för den ”verkliga” gemenskapen. Själva idén om en nationell identitet vilar på antagandet att vi kan känna en stark gemenskap med människor vi aldrig har träffat. Vi har läst samma skolböcker, vi tar del av samma medieutbud och vi väljer från ett identiskt utbud av varor i, åtminstone i Sverige, identiska köpcentrum, oavsett vilken stad vi bor i – och det räcker!

Så när Rosenberg konstaterar att vi behöver tvinga fram samhörighet genom en samhällsplikt, mer än vi behöver nationella symboler, missar han något väsentligt. Visst var de två stora plikterna – värnplikten och skolplikten – utomordentligt viktiga för spridandet av en nationell identitet hos Europas befolkning under 1800-talet. Men de ingick i ett större sammanhang, i en övergripande berättelse om att vi hörde samman, hur vi hörde samman och vad det borde få för konsekvenser. En idé om en gemenskap som kunde överbrygga socioekonomiska och ideologiska motsättningar, som förenade hög- och lågkultur. Plikterna hade aldrig kunnat fungera utan dessa myter.

Det är alltså genom att formulera en gemensam berättelse om samhällets invånare som nationella idéer har fyllt en viktig funktion. Ingen nation skulle existera utan sådana berättelser eller myter. Det intressanta med nationella myter är inte i vilken utsträckning de ger en korrekt spegling av verkligheten utan i vilken utsträckning de bidrar till gemenskap och kan användas inkluderande gentemot nyanlända. Alla gemenskaper definieras genom dem som utesluts ur gemenskapen men

⁴¹ Rosenberg (2009)

det betyder inte att allt uteslutande är likvärdigt. Samhällen med ett utbrett assimilationsideal är i teorin (praktiken är sällan lika enkel) mer inkluderande mot nykomlingar eftersom de vilar på uppfattningen att människor är föränderliga och anpassningsbara. Detta kan kontrasteras med rasistiskt grundade gemenskaper i vilka även välassimilerade individer betraktas som icke-önskvärda.

Vad kännetecknar då svensk nationalism och hur förhåller sig denna till integration? Det politiska parti som är mest explicit när det gäller den svenska nationen är Sverigedemokraterna. Men till det anmärkningsvärda med Sverigedemokraterna hör att man använder sig av en subjektiv definition av svenskhet (i kontrast till flertalet nationalistiska partier i Europa som oftare använder objektiva definitioner⁴²):

*Svensk är den som av sig själv och som av andra uppfattas som svensk. I praktiken innebär detta ett slags öppen svenskhet, med möjlighet för människor med annat ursprung att tillhöra den svenska nationen.*⁴³

Faktum är att Sverigedemokraterna därmed definierar nationalitet på ungefär samma sätt som nationalismforskare. Att nationer inte kan definieras objektivt (en objektiv definition skulle exempelvis kunna vara att den som är född i Sverige eller talar flytande svenska är svensk) betyder naturligtvis inte att de inte existerar eller saknar betydelse. Tvärtom, en klar majoritet av Sveriges befolkning känner en stark tillhörighet till nationen Sverige.

Att Sverigedemokraterna inte är mer specificerade i sin syn på svenskheten är en följd av att det saknas en etablerad bild av svenskhet att opponera sig emot. Därför blir det nationalistiska projektet att försöka ge nationen en politisk roll, snarare än att politisera en särskild variant av nationen. Den svenska identiteten har vuxit fram i tät symbios med den svenska staten. Av denna anledning är den inom forskningen vanliga distinktionen mellan *ethos* (språk, kultur, religion, blodsband) och *demos* (politiska institutioner, medborgarskap) inte tillämplig i Sverige. Den svenska identiteten har också under lång tid varit relativt fredad från yttre hot. Två sekel av fred, stabila yttre gränser, stabila politiska institutioner och små och maktlösa inhemska minoriteter har gjort svenskheten självklar, om än inte statisk. Över tid har betydelsen av religion minskat och ersatts av en värdegemenskap

⁴² Partier som Front National och British National Party har exempelvis en tydligt rasistisk definition av vad fransk respektive brittisk identitet innebär.

⁴³ Sverigedemokraterna (2005)

kring sekulära värderingar, och 1800-talets tillbakablickande mot en ärofylld historia ersattes under andra halvan av 1900-talet av en framåtblickande idé om modernitet och utveckling.

Ett typiskt exempel på den bild av svenskhet som tecknas i dagens debatt ges av Sydsvenskans ledarskribent Heidi Avellan:

Svenskhet [har] kommit att handla om en öppenhet mot världen, mot folk och intryck och upptäckter och trender. ... Därför är stängda gränser, slutenhet och främlingsfientlighet i dag osvenskt. Svenskt är däremot synen på Sverige som ett modernt land med sikte på framtiden.⁴⁴

Poängen är inte att denna bild av svenskhet är sann eller falsk. Det viktiga är att bilden som sådan existerar. Typiskt är förstås att det är en rakt igenom positiv karaktäristik: endast goda företeelser är typiskt svenska. Förutom det som Avellan räknar upp kan man ur den nationella diskursen om svenskhet även hämta sådana nyttigheter som jämställdhet, jämlikhet, sexuell frigjordhet och individualism. Tillsammans bildar detta en övergripande helhetsberättelse om ett land med öppna och toleranta invånare som med öppna armar nyfiket tar emot människor från världens alla hörn, som fallit offer för ojämlikhet, patriarkala strukturer, religiöst förtryck och andra osvenska företeelser.

6.2 ÄR IDENTITET ETT HINDER ELLER EN FÖRUTSÄTTNING FÖR INTEGRATION

Den övergripande frågan här är huruvida nationell identitet utgör ett hinder eller en nödvändig förutsättning för integration. Är det ens möjligt att föreställa sig integration utan en någorlunda tydligt definierad nationell identitet som bärs upp av majoriteten av befolkningen? Det är ett ofta underförstått antagande i debatten att den som integreras är den som blir svensk. Svenskhet är en brist hos dem som inte är integrerade. Exempel på motsatsen är svåra att komma på. Vem skulle vara en icke-integrerad svensk? Möjligen återvändande etniska utlandssvenskar med gravt avvikande

⁴⁴ Avellan, (2010) s.16.

ideal och livsmönster, typ Anna Anka. Inte heller går det att finna exempel på integrerade icke-svenskar. Visst finns det exempelvis sverigedemokrater som har ifrågasatt Zlatan Ibrahimovics svenskhet, men med tanke på den uppmärksamhet dessa uttalanden har fått är det uppenbart att ett sådant tänkande bryter mot den dominerande svenskhetsdiskursen.

De människor som integrationsdebatten handlar om och de som i dagligt tal beskrivs som "invandrarna" delar i allmänhet följande två egenskaper:

1. En etnisk identitet som inte är svensk. Etniciteten betyder olika mycket för olika människor – från att vara helt betydelselös till att vara bland det viktigaste i livet – men för väldigt många är det just den etniska identiteten som är anledningen till att man tvingats flytta från sitt hemland.
2. En idé om att stanna i Sverige och därmed en ambition att åtminstone i någon utsträckning tillgodogöra sig en svensk identitet.

Däremot är det väldigt få som kommer hit för att de är eller vill bli invandrare. Invandrarkategoriens tragedi är att den fråntar individer både (1) och (2). Det icke-svenska reduceras till en homogen massa, definierad uteslutande av sin brist på just svenskhet.

Förvisso är det förmodligen få som invandrar till Sverige med lockelsen av den svenska kulturen som sin främsta drivkraft. Det är i sig ett problem, det vore av många skäl utmärkt ifall Sverige kunde locka människor som inte bara flyr ifrån något annat utan också vill flytta till just Sverige. Det är inte heller rimligt att förvänta sig att den som har flytt från sitt hemland på grund av att den religion eller kultur man tillhör är förtryckt skulle ha andra ambitioner än att bevara så mycket som möjligt av denna religion och kultur i det nya hemlandet. Skulle jag ha flytt från Kurdistan på grund av turkiska myndigheters trakasserier vore jag knappast beredd att överge min kurdiska identitet i det nya hemlandet. Tvärtom, det är ju på grund av att jag uppfattar Sverige som ett mer tolerant samhälle för minoriteter som jag valde att flytta hit, det primära målet är att få livsutrymme för min etnicitet/kultur/religion.

Givet dessa antaganden – att de flesta invandrare har en etnisk identitet som är betydelsefull och att de flesta också är beredda att bli svenskar – består den integrationspolitiska utmaningen i att öka acceptansen för människor att vara svenskar och samtidigt något annat. Men detta är en idé som möter motstånd, på många håll. Statsvetaren Anne Sofie Roald ser till exempel stora problem med att invandrare bevarar etniska identiteter:

Tillhörigheten till först och främst den egna gruppen kan illustreras med att de första generationerna svenska muslimer ser sig som palestinier, libaneser, afghaner, pakistanier, iranier, irakier eller kurder – eller som bärare av bindestrecksidentitet: palestinsk-svensk och så vidare – och inte som svenskar rätt och slätt. Detta trots att de är födda och uppväxta i Sverige, har svenska som sitt första språk och bara har besökt sina föräldrars hemländer i korta perioder om de alls har varit där. Minoritetstänkande leder med stor sannolikhet till en brist på lojalitet med det svenska samhället, en lojalitet som både den svenska välfärdsmodellen och samhällsgemenskapen är helt beroende av.⁴⁵

Tanken att man är antingen det ena eller det andra är vanlig i Sverige. Istället för att etniska eller religiösa identiteter kan ges en självklar plats i den svenska nationen (det vill säga i det civila samhället; staten bör ha några andra subjekt än landets invånare) är det själva invandrarskapet som går i arv och begrepp som andra eller tredje generationens invandrare används obehindrat.

Motståndet mot flerfaldiga identiteter och ifrågasättandet av icke-etniska svenskars lojalitet med samhället är en spegelbild av idén att svensk kultur utgör ett hot mot minoritetskulturerna. Den ideologiska överbyggnaden utgörs av 1970- och 1980-talens allians mellan multikulturalism och anti-nationalism vilken grundlade den ännu dominerande idén om en logisk och oundviklig konflikt mellan svenskhet och invandrarskap. Det är därför antirasism har förväxlats med missaktning av uttryck för svensk kultur. Därför har flaggor stoppats undan, Luciafiranden ställts in och julfester och julklappar ersatts av decemberfester och vinterpresenter. Allt under den perversa rubriken ”respekt för invandrarna”.

I 1997 års integrationspolitiska proposition, från den dåvarande socialdemokratiska regeringen, menas att ”inget säger att stolthet över det svenska måste stå i motsats till tolerans och förståelse för andra kulturer och kulturarv, eller tvärtom”⁴⁶. Detta nog vore ett obegripligt påpekande om man inte kände till den svenska kontext där idén om just denna motsättning har haft en framträdande position.

⁴⁵ Roald (2010)

⁴⁶ Regeringen (1997)

Paradoxalt nog kan bristen på nationalism ses som ett integrationsproblem: utan inkluderande nationella symboler att identifiera sig med är det svårt att få fäste i en ny kultur. Här ligger en styrka i den amerikanska nationella myten, överbelamrad med starka och välkända symboler: Ellis Island, Frihetsgudinnan, Graceland, Mount Rushmore, Thanksgiving och så vidare. Alla rotade i en partikulär amerikansk historieskrivning, helt utan universella anspråk. Men den amerikanska drömmen har en universell giltighet som går bortom etnicitet och religion. "The greatest strength of America is that people want to live there", som *The Economist* mycket kärnfullt formulerat det.⁴⁷

Europeiska motsvarigheter till *The American Dream* är svåra att hitta. Några europeiska nybyggarsamhällen, dit invandrarna kommer och på lika villkor är med och "bygger landet", finns inte. Frankrike och myten 1789 är förmodligen det som kommer närmast. Kännetecknande för den franska föreställningen om revolutionen som nationens Big Bang är att den är både välkomnande och förpliktigande. Precis som den amerikanska ursprungsmyten är den kodifierad i principer som alltjämt anses giltiga.

I *Fosterland* skildrar Dilsa Demirbag-Sten sin familjs ankomst till Sverige på 1970-talet. Det mest slående i hennes berättelse är den stora kärlek och längtan till Sverige som framförallt hennes far gav uttryck för. För en kurdisk socialist och ateist från Turkiet framstod Olof Palmes Sverige som det bästa samhället på jorden. Ett modernt land som erbjöd frihet och välstånd för alla och en chans för hans familj att börja ett nytt liv.

Vilket Sverige längtar 2010-talets invandrare från Irak, Somalia och Moldavien efter? Finns det överhuvudtaget en berättelse om Sverige som kan attrahera nya svenskar? I vilka politiska visioner kan dessa grupper känna igen sin egen livshistoria? Självklart var 1970-talets Sverigebild förljugen. Det är som sagt poängen med myter. Men den fyllde en funktion. För politiskt röda chilensare, kurder och iranier var vägen in i det svenska samhället kortare, bland annat på grund av att de lättare kunde identifiera sig med den politiska berättelsen.

Nationalism kan avvisas eller bejakas och nationella identiteter förstärkas, förändras eller motarbetas med politiska medel. Alla alternativ är legitima. Däremot är det synnerligen kontraproduktivt – om målet är att förstå hur integrationen i Sverige fungerar – att nedvärdera betydelsen av den nationella identiteten och ignorera hur de nationella självbilderna formuleras och används.

⁴⁷ *The Economist* (2009)

7. SLUTSATSER

Den årliga invandringen till Sverige överstiger numera 100 000 individer. En mer heterogen samling människor är svår att tänka sig: i den grupp som varje år bestämmer sig för att bosätta sig här finns alla världsdelar och världsreligioner och ett stort antal språk och etniciteter representerade. Somliga kommer välbeställda medan andra saknar både kapital och utbildning. En del är friska och redo att direkt söka arbete medan andra lider av sjukdomar eller psykisk ohälsa och har stora vårdbehov.

Inte heller erfarenheten av att ha migrerat utgör någon gemensam nämnare. Några har för första gången lämnat sin hembygd och av olika skäl hamnat i just Sverige. Andra har migrerat flera gånger tidigare och varit invandrare i flera länder. I gruppen ingår såväl etniska svenskar och återvändare till Sverige, som personer som aldrig tidigare hade hört talas om ett land som heter Sverige. Vissa har lämnat sin familj bakom sig medan andra kommer för att återförenas med sina närmaste.

Majoriteten kommer att stanna här livet ut men en stor minoritet väljer att flytta vidare efter ett tag.

Trots den uppenbara orimligheten i att tala generaliserande om "invandrarna" har föreställningen om en mer eller mindre homogen invandrargrupp, med särskilda behov, legat som en våt filt över svensk integrationsdebatt ända sedan 1960-talet. Det är en destruktiv idé som dels döljer den oerhörda mångfald som invandringen till Sverige har skapat och osynliggör hundratusentals invånares etnicitet, kultur och religion i det offentliga samtalet, dels låser fast alla dessa individer i en begreppslig icke-svenskhet, närmast omöjlig att ta sig ur.

Framförallt distanserar det den offentliga debatten från en verklighet där människor för länge sedan har slutat att betrakta sig, eller förvänta sig att bli betraktad som, invandrare.

Den här rapporten har velat belysa den svenska integrationsdebatten genom att problematisera hur begreppet integration används och vad det säger om vilka normer och ideal som gäller i Sverige. Jag har ställt integration mot assimilation, jämlikhet och identitet för att se vad som blir kvar av integrationen när man skalar bort det som ryms under de tre andra begreppen. Svaret är: inte mycket.

Jag har för det första argumenterat för att integration i praktiken ofta betyder assimilation. Termen assimilation är visserligen starkt normativt belastad men det hindrar inte att ett assimilationsideal alldeles uppenbart lever kvar, både i den svenska opinionen men också i den politiska debatten. Men

den svenska debatten är mindre tydligt strukturerad än debatterna i jämförbara länder som Tyskland och Storbritannien, där integration framställs som ett tydligt alternativ till mångkulturalism, eller i Frankrike och USA, där idealet fortfarande formuleras i termer av just assimilation. Fördelen med assimilationsbegreppet, som jag har försökt påvisa, är att det öppnar för en diskussion om hur mycket enhet som behövs i ett samhälle, och inom vilka områden som en invandrare kan och bör anpassa sig till majoritetskulturen.

För det andra har jag argumenterat för att den svenska integrationsdebatten domineras av ett jämlikhetsideal, på bekostnad av ett frihetsideal. Integration mäts i termer av jämlikhet mellan grupper, på aggregerad nivå. Olika utfall mellan svenskar och invandrare tolkas samtidigt som såväl integrations- som jämlikhetsproblem och konsekvensen är att integration i praktiken blir svårt att skilja från jämlikhet. Medan detta är helt i sin ordning ur ett vänsterideologiskt perspektiv är det anmärkningsvärt att svenska borgerliga politiker och debattörer har tenderat att prioritera krav på förbud, sanktioner och normbildning gällande symbolpolitiska frågor utan ideologisk förankring (språkrav, burkaförbud, samhällskontrakt) istället för att formulera en liberal integrationspolitik som prioriterar individen och det civila samhället, snarare än kollektivet och staten. Den integrationspolitiska debatten skulle lyftas om vänster och höger blev mer synliga alternativ och frågor om individ kontra kollektiv och civilsamhälle kontra stat uppmärksammades mer.

För det tredje har jag argumenterat för att integration är mycket svårt att särskilja från identitet. I praktiken glider "svensk" och integrerad ihop: den som är integrerad är svensk och den som inte är svensk är inte integrerad. Samtidigt lyfts svensk identitet ofta fram som ett hinder för integrationen. Detta har sin bakgrund i att 1970- och 1980-talens mångkulturalism idémässigt förknippades med anti-nationalism; tolerans och öppenhet inför andra kulturer associerades med avståndstagande från den egna kulturen. Men det är inte förekomsten av en svensk majoritetskultur i sig som utgör ett integrationsproblem. Nationella symboler och myter kan vara såväl inkluderande som exkluderande. Problemet är att den dominerande synen på svenskhet gör den svår att kombinera med andra identiteter. Man är svensk *eller* någonting annat, inte svensk *och* någonting annat (muslim, invandrare, kurd).

Det ska sägas att vänster och höger trots allt har ganska olika verklighetsbilder. Detta är positivt. Alltför länge har integrationspolitiken skyddats från från ideologisk debatt. Men det finns inga giltiga skäl för att debattera integrationspolitik på andra villkor än andra politikområden.

För borgerliga politiker och debattörer är utmaningen att komma bort från symbolpolitiken. Så länge integrationspolitisk retorik fastnar i det för den överväldigande majoriteten alldeles självklara – att man som nykomling i ett land följer lagen och nyfiket försöker lära sig både språk, traditioner och sociala system – kommer de väsentliga frågorna förbli obesvarade. Den kanske allra viktigaste gäller det faktum att kombinationen av en stor offentlig byråkrati och ett samhälle med ökande heterogenitet beträffande exempelvis synen på individuell frihet, familjebegreppet och könsroller gör det väsentligt svårare för staten att garantera alla medborgares likabehandling. Det försvåras ytterligare om det är lika utfall som är målet och inte lika rättigheter. Det finns i den svenska debatten ett stort utrymme, försiktigt uttryckt, för den som med liberala argument – i motsats till förstelnade identitetspolitiska föreställningar, vill försvara minoriteters rätt att vara avvikande från majoriteten.

8. LITTERATUR

Ahlquist, Martin (2010), "Så gjorde vi rankningen" Fokus, 26 mars <www.fokus.se/2010/03/sa-gjorde-vi-rankningen/>

Aitkenhead, Decca (2010), "Sayeeda Warsi: 'What I find amazing is the media's obsession with having to define me'" The Guardian, 1 augusti <www.guardian.co.uk/politics/2010/aug/01/sayeeda-warsi-decca-aitkenhead>

Alba, Richard & Victor Nee (1997), "Rethinking assimilation theory for a new era of migration", *International Migration Review*, 31:4.

Andersson, Gunnar & Kirk Scott (2007), "Childbearing Dynamics of couples in a universalistic welfare state: The role of labor-market status, country of origin and gender". *Demographic Research*, 17:30.

Avellan, Heidi (2010), "Svenskhet – en framgångssaga", i *Integrationens utmaningar*. Stockholm: Timbro.

Lundberg, Johan (2010), "Vi måste bjuda motstånd", *Axess Magasin* nr 3, <www.axess.se/magasin/default.aspx?article=623>

Banerjee, Abhijit, Iyer, Lakshmi & Somanathan, Rohini (2005), "History, Social Divisions, and Public Goods in Rural India", *Journal of Economic Association*. The European Economic Association, Vol. 3, No. 2-3, Pages 639-647 >www.mitpressjournals.org/doi/abs/10.1162/jeea.2005.3.2-3.639>

Barrowclough, Anne (2010), "Angela Merkel: multiculturalism has failed" The Times, 17 oktober

Bauhn, Per & Dilsa Demirbag-Sten (2010), *Till frihetens försvar. En kritik av den normativa multikulturalismen*. Stockholm: Norstedts.

BBC News (2010), "English rules tightened for immigrant partners" 9 juli <www.bbc.co.uk/news/10270797>

Bremner, Charles (2010) "French set to ban niqab on public transport", The Times, 27 januari

Brubaker, Rogers (2001), "The Return of Assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States". *Ethnic & Racial Studies* 24:4.

Caldwell, Christopher (2009), *Reflections on the Revolution in Europe. Can Europe be the same with different people in it?* London: Penguin Books.

Cameron, David (2007), "No one will be left behind in a Tory Britain" The Guardian, 28 januari <www.guardian.co.uk/commentisfree/2007/jan/28/comment.conservatives>

CNN (2010), "French senate approves burqa ban", 14 september <articles.cnn.com/2010-09-14/world/france.burqa.ban_1_burqa-overt-religious-symbols-ban-last-year?_s=PM:WORLD>

Demirbag-Sten, Dilsa (2010), *Fosterland*. Stockholm: Bonniers.

Die Tageszeitung (2010), "Aktive Integration gefordert" 19 oktober www.taz.de/1/politik/europa/artikel/1/aktive-integration-gefordert/

The Economist (2009), "A Ponzi scheme that works. The greatest strength of America is that people want to live there", 17 december <www.economist.com/node/15108634>

- Fast, Sven-Bernhard et al (2010), "Är vi beredda att älska juden och muslimen?" Dagens Nyheter, 22 juli, <www.dn.se/debatt/ar-vi-beredda-att-alska-juden-och-muslimen-1.1141804>
- Gustavsson, Gina (2010), "Att vara fri på svenska: ett frihetsälskande folk?", i Magnus Hagevi (red), *Avstamp. Svenska folkets värden och syn på brännande frågor*. Växjö, Surveyinstitutet.
- Frankrikes regering (2010a), *Le nouveau programme de formation civique des personnes immigrées débutera le 1er janvier 2011*. Portail du Gouvernement, 5 november <www.gouvernement.fr/gouvernement/le-nouveau-programme-de-formation-civique-des-personnes-immigrees-debutera-le-1er-janvi>Johansson
- Frankrikes regering (2010b), *Identité nationale: François Fillon annonce les premières mesures*. Portail du Gouvernement, 8 februari <www.gouvernement.fr/premier-ministre/identite-nationale-francois-fillon-annonce-les-premiermes-mesures>
- Hadley-Kamptz, Isobel (2010), "Högern blundar för öppen islamofobi" SVT debatt, 21 april <svt.se/2.35188/1.1972213/hogern_blundar_for_oppen_islamofobi>
- Kaufmann, Eric (2010), *Shall the religious inherit the earth? Demography and politics in the twenty-first Century*. London: Profile Books.
- Lindeborg, Lisbeth (2010), "Multikulturen har nått vägs ände" Göteborgs-Posten Debatt, 26 november <www.gp.se/nyheter/debatt/1.497908-multikulturen-har-natt-vags-ande>
- London Evening Standard (2007), "Cameron condemns lack of muslim integration in britain" 5 juli <www.thisislondon.co.uk/news/article-23399470-cameron-condemns-lack-of-muslim-integration-in-britain-do>
- Madon, Sakine (2010a), *Sluta särbehandla: om identitetspolitikens återvändsgränd*, Bertil Ohlininstitutets skriftserie #17. <www.ohlininstitutet.org/wp-content/uploads/2010/07/ohlinskrift172.pdf>
- Madon, Sakine (2010b), "Islamofobi är inte liberalism", Expressen, 17 april <www.expressen.se/ledare/sakinemadon/1.1955517/sakine-madon-islamofobi-ar-inte-liberalism>
- Mella, Orlando & Irving Palm (2010), *Mångfaldsbarometern*, Uppsala universitet.
- Merkel, Angela (2010) Tal till CDU:s ungdomsförbund i Potsdam, 16 oktober - utdrag upplagt på originalspråk på YouTube <www.youtube.com/watch?v=-CUA6tojcPo&feature=relatedA>
- Metso, Frida (2010), "Reglerad invandring skapar segregation", i *Integrationens utmaningar*. Stockholm: Timbro
- Mulholland, Hélène (2008) "Tories vow to put 'integration and neighbourliness' at heart of policy", The Guardian, 28 september
- Peillon, Vincent (2009), "Le PS doit refuser le débat sur l'identité nationale", Le Monde, 11 november
- Preuß, Roland, "Unsinn in allen Schattierungen", Sueddeutsche Zeitung, 12 oktober
- Regeringen (1975), Regeringens proposition om riktlinjer för invandrar- och minoritetspolitiken m. m. (prop 1975:26)
- Regeringen (1997), Sverige, framtiden och mångfalden - från invandrarpolitik till integrationspolitik (prop. 1997/98:16)

Roald, Anne Sofie (2010), "Individens rättigheter star över kollektivets" Sydsvenskan, 15 juni
<www.sydsvenskan.se/opinion/aktuellafragor/article901449/Individens-rattigheter-star-over-kollektivets.html>

Rose, Jacqueline Rose (2009) "A piece of white silk", London Review of Books, 5 november
<www.lrb.co.uk/v31/n21/jacqueline-rose/a-piece-of-white-silk>

Rosenberg, Göran (2009), "Nationen på gott och ont" Dagens Nyheter, 26 maj
<www.dn.se/opinion/kolumner/nationen-pa-gott-och-ont-1.873160>

Sabuni, Nyamko (2010), *Det nya Sverige. Min vision. Min väg*. Stockholm: Ekerlids.

Sayed, Mosa (2010), *Islam och arvsrätt i det mångkulturella Sverige*, Uppsala universitet.
<www.iustus.se/page/images/stories/7410f.pdf>

Schneider, Jens & Crul Maurice (2010), "New insights into assimilation and integration theory: Introduction to the special issue," *Ethnic and Racial Studies* 33, num. 7

SOU (2004), *Migration och integration - om framtidens arbetsmarknad*. Stockholm: Fritzes (Statens offentliga utredningar 2004:73).

SOU (2010), *Sverige för nyanlända. Värden, välfärdsstat och vardagsliv*. Stockholm: Fritzes (Statens offentliga utredningar 2010:16).

Sverigedemokraterna (2005) Principprogram 2005,
<sverigedemokraterna.se/files/2010/07/Sverigedemokraternas-principprogram-2005.pdf>

Ullenhag, Erik (2010), "Integrationspolitik med total kontroll" Expressen, 1 december
<www.expressen.se/debatt/1.2235522/erik-ullenhag-integrationspolitik-med-total-kontroll>